

Monumentalt minimalt Guldsmed Bent Exner og Smykket

Herværende tekst er første gang publiceret i: Engel, Ulla (red.): Evner - Kunst og Håndværk i 50 år, 2003, s. 12-19, dansk og engelsk udgave. Udgivet af Ringen - Museum for Moderne Dansk Smykkekunst i anledning af museets retrospektive jubilæumsudstilling i anledning af Bent Exners 50-års jubilæum som guldsmed. Da "Smykket" først blev opsat på Hals Havn i 2004, var projektets skæbne på tekstens tilblivelsestidspunkt ukendt. Denne er i kort form ajourført her, uden at berøre debatten omkring "Smykket". I øvrigt havde Exner den glæde, at hendes majestæt Dronning Margrethe besøgte udstillingen på Ringen - Museum for Moderne Dansk Smykkekunst i Ebeltoft. Endvidere bør det nævnes, at Hals Museum, som det vil fremgå, havde den glæde og stolthed at udstille en stor samling af Bent Exners smykker, i kunstnerens eje, på Hals Museum i påsken 2002. Om denne udstilling og om aktiviteterne i den forbindelse kan man læse i artiklen "Paris - London - Hals. Guldsmed Bent Exner på Hals Museum påsken 2002", i Ting og Tider 11 - Nyt fra Hals Museum, 2002, s. 2. Planerne for og optakten til køb, produktion og opstilling af "Smykket" er beskrevet i Henrik Gjøde Nielsen: Smykket. En skulptur på Hals Havn af Bent Exner, udgivet af Hals Museum for Hals Kommunes Kunstfond 2003.

Af Henrik Gjøde Nielsen

Overflødigt og til besvær eller lediggang er roden til al kunst

Set ud fra et praktisk synspunkt, dybest set et overlevelsessynspunkt, så findes der ikke noget mere overflødigt end kunst, og derfor næppe mere overflødige mennesker end kunstnere. Det skulle da lige være smykker og dermed smykkekunstnere. Kunst gør ingen verdens nytte. Det gør smykker heller ikke. Faktisk er det endnu værre med smykker end med kunst. Smykker er i vejen, til besvær. De klemmer, sætter sig måske oven i købet fast på fingeren; de ringler om håndledet, dasker om halsen og gør øreflipperne store og giver lang næse. Kunst er overflødig, smykker er noget stads, er det.

Alligevel har mennesket produceret kunst og smykker så længe mennesket har været her. Det er nemlig kunsten, hvad enten den består af et hulemaleri eller en fjer til pynt i hårpragten, der adskiller mennesket fra alle andre arter. Da mennesket engang i tidernes morgen havde skaffet sig ly for vejr og vind, lidt klæder til kroppen og tilstrækkelig føde, da satte man sig ned, så lidt på hinanden og spurgte "Hvad skal vi give os til". Så gav man sig til at lave kunst, for som Asger Jorn sagde: "Lediggang er roden til al kunst".

Kunsten kan så være udtryk for tidsfordriv, for lysten til at gengive hvad man har set, f.eks. et hulemaleri af en okse. Eller det kan være udtryk for de

idealer, man gerne ser realiseret: En jagtscene, en nedlagt okse eller en fed kvinde. Eller det kan være kropskunsten, ting man maler på kroppen eller hænger på kroppen, enten som amulet, for at give lykke, eller bare til pynt: ”Se hvor flot jeg er”, eller ”Se hvor rig jeg er”. Men nytte gør det sågu ikke. Som sagt: Det er nærmere i vejen og til besvær. Overført eller helt konkret.

Helt konkret gælder det Bent Exners smykker. Hvor ofte er det ikke blevet sagt om dem, at de sandelig er upraktiske. Man kan jo ikke lave noget med en ring af Exner på fingeren. Man kan ikke rense fisk eller lave frikadeller med en Exnerring på fingeren. Eller grave have eller klippe roser.

Nej, naturligvis kan man ikke det. En Exnerring er et smykke som man tager på, når man skal pynte sig. Og uanset erhverv og social status, så graver man vel heller ikke have iført sit bedste tøj og sine bedste sko.

Fra hverdagen gennem kunst til kult I

Når Bent Exner holder foredrag om sine smykker, sin kunst, fortæller han ofte om en præcolumbiansk indianerkultur, som - efter at have tilbagelagt hverdagens trivialiteter, behovet for de daglige fornødenheder - fremstillede de fineste smykker, fornemt forarbejdede i det pureste guld. Smykkekunst af stadig mere fornem karat. Kunsten udviklede sig år for år, både i udtryk og forarbejdning. Og i forbindelse med en stor offerfest smed man så én gang om året hele produktionen i en stor sø, som ifølge sagnet efterhånden fik stadig lavere vandstand; i den grad hobede guldet, smykkerne, sig op på bunden af søen. Gennem tiden har mange prøvet at få fat i skatterne, men søen holder på sit.

Med den fortælling er vi kommet et skridt videre, har tilbagelagt hverdagen, gør mere end at producere kun kunst. Kunsten bliver nu til en del af en kultisk foreteelse, en del af menneskets religiøsitet, en endnu mere irrationel handling end at fremstille kunsten, smykkerne. De møjsommeligt forarbejdede sager smides ud. Til hvilken nytte? For at stå på god fod med guderne. Det tomrum, som mennesket har, og som det kalder gud.

For det er jo netop det, kunsten drejer sig om: At indfange det man ikke kan se eller begribe. At fortælle det usigelige. At give et billede af det usynlige.

Fra hverdagen gennem kunst til kult II

Denne omvej fra hverdagen gennem kunst til kult har menneskeheden måttet gå, og den har Bent Exner måttet gå. De fleste glemmer vejen, begivenhederne på strækningen, både civilisationer og personer. Men der er nogle der husker den. F.eks. Bent Exner.

Bent Exner er uddannet guldsmed i 1954. Da Exner i sin tid startede i sin læreplads hos en guldsmed i Randers, blev han den første tid sat til at rense lokummer i baggården. Og det var håndarbejde, som han siger. Men det skulle jo også gøres. Og med tiden avancerede unge Exner så fra lort til guld, fra guld til kunst, og til kunst & kult.

Det viste sig jo nemlig, at Bent Exner ikke ville lade sig nøje med at seriefremstille smykker til fals, blot for pengenes skyld. Der måtte være mere i guldet end det, og det mere satte Exner sig for at finde. I guldet, i ædle metaller og kostbare stene.

Smykker

Bent Exner udviklede helt sin egen stil, i 1960'erne i et nærmest geometrisk og præcist formsprog, konkret og konstruktivistisk, for nu at anvende et par

kunsthistoriske termer. En ring af Exner fra 1960'erne er typisk en stram affære, hvor det eneste runde er selve ringen, selve den struktur man placerer på fingeren. Resten er stænger, lige linjer, kuber, kasser. Guld, hvidguld, diamanter, brillanter. Kunsthistorien har overset, at Bent Exner i 1960'erne med et slag placerede dansk smykkekunst, hvor danske malere og billedhuggere havde placeret billedkunsten. En Exnerring er konkret kunst, konstruktiv skulptur, i format kørt ned til det absolutte minimum. Så småt kan det laves, og ikke mindre.

Det minimale er fastholdt i Exners senere produktion, hvor det konkrete udtryk i mangt og meget er blevet forladt til fordel for det organiske. I 2003 er en ring af Exner stadig et minimalt foretagende, set ud fra et størrelsesmæssigt synspunkt, men håndværket er stadig lige præcist, endog stadig mere raffineret. Exner er ikke meget for lodninger og den slags. Skal der produceres en ring, der viser slyngede organiske former, bliver den lavet i én lang tråd, ét langt stykke guld. Exner stiller de mest uhørte håndværksmæssige krav til sig selv. Producerer ganske små ting under de største kraftanstrengelser. Det kræver sikker hånd, præcist syn og en vilje ud over de sædvanlige. Og tro.

Abstrakt men klar tale

Bent Exner er troende. Dybt troende. Hvis man siger, at man ikke selv er det, siger Exner: "Sludder! Naturligvis er du det. Du ved det bare ikke selv." Det er der for så vidt ikke nogen modsigelse i. Og dog: Det er igen bestræbelsen på at udfylde et tomrum med begrebet gud, at give et billede af det usynlige, der slår igennem. Først kom mennesket, så kom kunsten. Så kom kulten, gud. Og fordi vi er kristne her i landet, tolker vi de evigt gyldige symboler ind i kristendommen.

Exner har lavet meget kirkekunst. Det kan være figurativt, fremstille Jesu lidelseshistorie og opstandelse, men det er aldrig forkyndende. Det er Exner heller ikke. Eller Exners kirkekunst kan være abstrakt. Alterudsmykninger som ukonfessionelle fremstillinger, uden Jesus eller kors, men med en form som peger op mod korset, Jesus, Gud, med rod i underverdenen. Grafisk fremstilling af opstigning, fra død til sejr. Abstrakt, men klar tale. Det alment menneskelige, det der sker hver dag, at mennesket må stå op fra de døde og få livet; et urevangelium, som Exner kalder det, uden sentimentalitet, men uomgængeligt; en begivenhed som Exner er bevidst om, og som han lever hver dag.

Og til Exners udsmykninger af kirker og fremstilling af altersølv, kommer så hans utallige restaureringer af århundredegamle alterkalke, som lueforgyldes som sig hør og bør. Ikke noget med den nymodens, billigere og mere for-gængelige galvaniske forgyldning. Ikke hos Exner. Exner legerer finguld med kviksølv til guldamalgam, en pastaagtig konsistens som smøres på den flade, der skal forgyldes. Kviksølvet går i forbindelse med sølvet, amalgamet trækker guldet med sig og danner en tyk og holdbar overfladelegering. Kviksølvet dampes bort med en lue, og tilbage bliver en overflade belagt med guldrim. Den matte overflade poleres med et skinnende blankt stykke stål, guldet hærdes, og alterkalken kan igen holde i nogle århundreder.

Den opmærksomme læser vil have bemærket sætningen om bortdampning af kviksølv. De helbredsmæssige konsekvenser tænkes der ikke på i Exners værksted. Håndværket skal være i orden, hvad enten det drejer sig om en fingerring, en kirkeudsmykning eller reovering af gammelt sølv. Og med det sidste kommer hverdagen ind i billedet igen. For ganske vist er det kunst. Men

det er også en brugsting. Derfor er den eneste acceptable kvalitet den bedste. Hver dag, kunst og kult. Der er sammenhæng. De tre lader sig ikke adskille.

Monumentalt minimalt

Exner og hverdagen kan også komme til udtryk i fremvisningen, hvis det må være mig tilladt at skrive lidt om mit eget lille len. I påsken 2002 udstillede Bent Exner smykker på Hals Museum, et lille kulturhistorisk lokalmuseum for Hals Kommune, hvor der i den permanente udstilling fortælles om hav og fjord, land og by, om livet ved Limfjordens østlige udmunding.

Da vi planlagde udstillingen blev vi straks og i udgangspunktet enige om, at vi ikke skulle gøre os bedre end vi er. Det kan man nemlig ikke. Hals Museum er som nævnt ikke et kunstmuseum men et kulturhistorisk museum, så det vi gjorde var at udstille Exners smykker rundt i vores permanente udstilling. En udstilling i udstillingen, så at sige. Blandt landbrugsmaskiner og fiskegarn, kaffekander og klenodier fra kirker så man smykker af guld og sølv, opaler, turkiser og rubiner. Hverdag og kunst. Der er vel overflødigt at nævne, at udstillingen blev et tilløbsstykke.

Udstillingen blev tillige udgangspunktet for projektet "Smykket", den omtrent 12,5 meter høje skulptur, som Exner fremstillede for Hals Kommunes Kunstfond, som firmaet Scanima A/S ved Holger Colding producerede, og som i maj 2004 efter et stormomsust forløb blev opstillet på Hals Havn, på parkeringspladsen ved Færgevej. Skulpturen tager udgangspunkt i Exners vel nok mest berømte smykke, en ring fremstillet i hvidguld med hæmatit-cubusser, der bl.a. har været anvendt som gennemgående illustration ved Udenrigsministeriets Danmarksfremstød, og som sådan har været gengivet i publikationer, udsendelser, plakater m.v. på alle danske ambassader og konsulater over hele kloden. Selve ringen har desuden været vist på udstillinger rundt om i verden. Der er tale om en skulptur, der er ca. 3 meter høj og 2 meter bred, placeret på en 9 meter høj mast. Ringen på toppen af masten er tillige lavet som en vindfløj, således at hele skulpturen vender med vinden. Hele herligheden er fremstillet i højglanspoleret rustfrit stål, som fanger lyset på en enestående måde.

Baggrunden for skulpturen, der som nævnt er døbt "Smykket", er en simpel erkendelse af, at hvert enkelt Exner-smykke i sig selv er en skulptur, et stykke billedhuggerkunst, der i former og detaljer er holdt i absolut minimal størrelse. Den kunstneriske og håndværksmæssige kvalitet betyder imidlertid, at ringen, smykket, i de fleste tilfælde kan tåle en kraftig forstørrelse, som det er sket med "Smykket" på Hals Havn. En ring, et smykke, forstørret mange hundrede gange. Det minimale bliver med "Smykket" afløst af det monumentale, og koncentrerer i sig yderpunkterne af Bent Exners kunst.

Eremitten

I Bent Exners arbejder er det bedste håndværk forenet med den fineste kunst. Kvaliteten er i top, og kundekredsen? Den tæller museer og samlinger, og den tæller det danske kongehus, hvor de kongelige til tider møder personligt op hos Bent Exner langt ude på landet i Vendsyssel, hvor han på de forblæste vidder holder til. Og den tæller såkaldte almindelige mennesker, der med et Exnersmykke vil give sig selv eller konen det unikke. Men den tæller ikke folk, der ikke værdsætter kunsten. Exner er kendt for at afvise kunder. Hvis man ikke har forstået, at man altså ikke laver frikadellefars med en Exnerring på fingeren, så bliver der ikke noget af den handel.

Det er nok også en af forklaringerne på, hvorfor Exner har slået sig ned uden for lands lov og ret, eller i det mindste i en egn af landet, hvor man efter sigende er kendt for at gøre tingene ”så lovligt som muligt”. Der er højt til himlen over Exners værksted, og der er plads til at lade tanken tage på langfart. Og der er travlt. Exner står tidligt op og sidder stort set kun ned, når han sidder ved brættet. Der hersker streng orden på Exners værksted, som der gør i hans kunst. Exner kunne formentlig have tjent en formue på at have en eksklusiv forretning på Strøget i København; i det hele taget kunne Exner have valgt sig en lettere måde at leve på. Men det er ikke for at leve livet Exner laver kunst. Han gør det for at komme i kontakt med gud, gennem hverdagen fra kunst til kult. Og så naturligvis fordi han ikke kan lade være.

*Borgmester Bent Sørensen og kunstner Bent Exner
fotograferet ved indvielsen af skulpturen "Smykket"
på parkeringspladsen ved Hals Havn den 22. maj 2004.*

*Fotograf: Bent Baumann.
Foto: Hals Arkiv, B14422.*

Hals Arkiv

*Skulpturen "Smykket" på Hals Havn
fotograferet af Peder Jacobsen den 20. februar 2011.
Foto: Hals Arkiv, B12398.*

Denne artikel er tidligere publiceret i Årsskrift 2005, udgivet 2006 af Museumsforeningen for Hals Kommune og Hals Museum.